INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

E-ISSN : 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal

Issue -297 (E) June- 2022

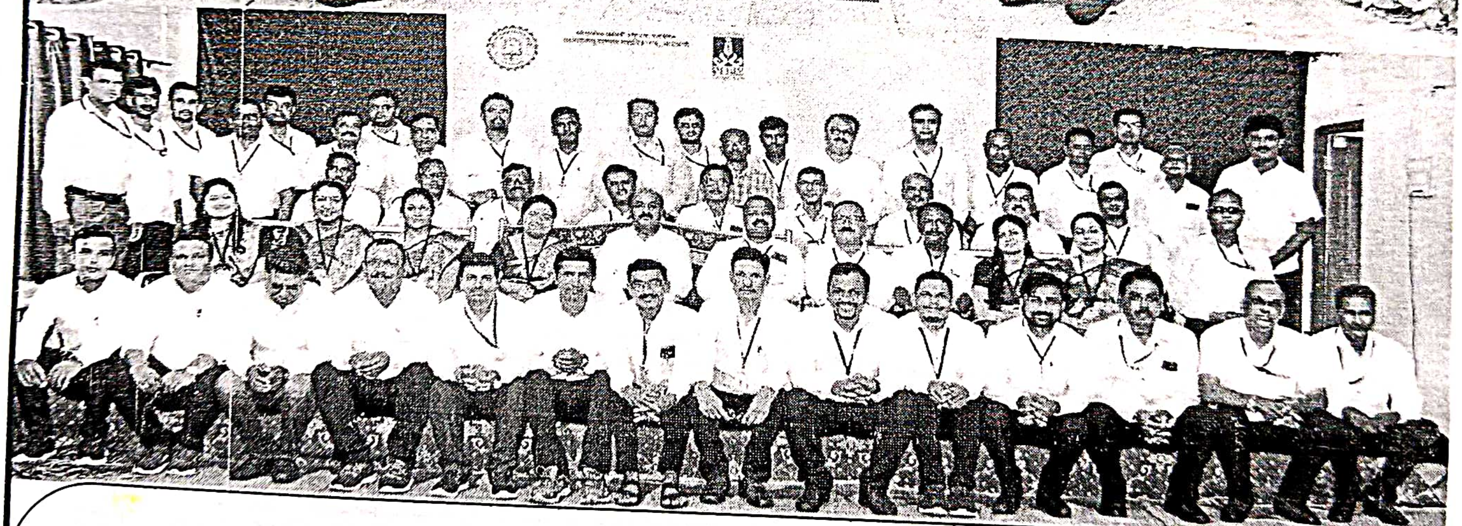

Guest Editors:
Dr. Ashishbabu Deshmukh,
Working President,
VSPM Academy of Higher Education,
Nagpur, (MS) India.

Executive Editor of the Issue:
Dr. Dadarao K. Upase,
Head, Department of English,
Arvindbabu Deshmukh Mahavidyalaya,
Bharsingi, Dist.- Nagpur (MS)

Chief Editor of the Issue:
Dr. Prakash D. Pawar,
Principal,
Arvindbabu Deshmukh Mahavidyalaya,
Bharsingi, Dist.- Nagpur (MS)

Co-Editor of the Issue:
Mr. Vijay P. Rahangdale
Head, Department of Economics,
Arvindbabu Deshmukh Mahavidyalaya,
Bharsingi, Dist.- Nagpur (MS)

Chief Editor : Dr. Dhanraj T. Dhangar

RESEARCH JOURNEY

For Details Visit To : www.researchjourney.net SWATIDHAN PUBLICATIONS

27	Utilization of Social Media Applications by Librarians for Library Services with Special Reference to Telegram App	Mr. Kishor Waghmare	161
28	Philosophy of Lord Buddha and Dr. B.R. Ambedkar	Dr. Sunanda Madar	166
29	'Study of Resource Sharing and Networking in the Libraries of National Power Training Institute'	Suvarna Inamdar	170
30	Quality of Service Based on Dynamic Web Service Composition	S. Manikandan	174
31	Innovative Services and Applications of Wireless Sensor Networks	Mrs. C. Nithya Praba, Dr. D. Kalaivani	180
32	Fluorescence Quenching Studies of Nitroaromatics, Using Sulphonic Acid Doped Polyaniline	Dr. Parvathi Patil	187
33	National Education Policy 2020: An Initiative to Transform India	Dr. Kailas Pote	194
34	Intuitionistic Vague Set	Pritam Patil	202
35	Machine Learning Approach for Diabetes Prediction	S. Ramya, Dr. D. Kalaivani	206
36	Aspects of Regional Historiography of Deccan	Dr. Meherjyoti Sangle	213
37	Google Classroom: A Tool to Investigate Digital Competence During COVID-19 Pandemic	Sayed Iram Tabish, Prof. Syed Zahoor Ahamd Geelani	220
38	Promoting Reading Habit And the Role of Library Using Social Networking Sites	Shweta Pathak	224
39	Special Libraries and their Parent Bodies: A Case Study of National Power Training Institute Library	Suvarna Inamdar, Dr. Manju Dube	229
40	Gas Chromatographic Analysis of Pelargonium Graveolens	Dr. D. G. Karpe	232
41	The Need for Social Research and its Methodology - A Sociological Vision	Dr. Chandrashekhar Mohod	234
42	Disaster Management in University Library of Dr. B. R. A. University Agra : An Important Aspect	Ranjana Yadav & Dr. Deepmala	238
43	Study of The Plants of Khusrau Bagh, A Moghul Garden of Prayagraj,U.P.	Dr. Richa Pandey	244
44	A Descriptive Survey to Assess Challenges, Quality of Working Life and Coping Strategies among Police Officers Working in Selected Police Stations, Warangal, Telangana	Mrs. Rajamani Vempati	249
45	Impact of New Education Policy 2020 of India on Library & Library Professionals	Dr. Vaishali Chaoudhari	261
46	The Role of human Resource Management in Academic Library	Prof. Nitesh Motghare	264
47	मूल्य शिक्षा क्यों?	सौरभ सिंह	267
48	स्टैच्यू ऑफ यूनिटी का महत्त्व और एक भारत-श्रेष्ठ भारत की अवधारणा	प्रिती शिवहरे	273
49	समुंद्री व चक्रवाती तूफान और आपदा प्रवंधन का परिदृश्य	डॉ. वेदप्रकाश	279
50	शेती बरोबर पूरक व्यवसाय केला तर शेतीही फायद्याची आहे	प्रा. संजय फुलकर	290
51	भारतीय आदिवासी समुदाय : एक ऐतिहासिक दृष्टी	डॉ. पी. आर. गौरकर	294
52	कार्लमार्क्स यांचे तत्वज्ञान व विचार - एक राजकीय सिंहावलोकन	नितीन शेडमाके	299
53	डॉ.वावासाहेव आंवेडकर यांचे स्त्री सुधारणा विषयक कार्य	डॉ. अनिल बांगर	305
54	चंद्रपूर जिल्हयातील आदिवासी शेतकऱ्यांच्या आर्थिक समस्या	हरिष बावनगडे	309
55	सामाजिक स्थित्यंतर आणि दलित कादंबरी	डॉ. राजेंद्र करनकाळ	312
56	गुरुचरित्र (अध्याय ३२) : स्त्रीजीवनाचे विविध पैलू	डॉ. रमिला गायकवाड	318

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Issue – 297(E) : Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
June-2022

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे स्त्री सुधारणा विषयक कार्य

डॉ. अनिल बळीराम बांगर
मराठी विभाग प्रमुख,
को.ए.सो.लक्ष्मी-शालिनी महिला महाविद्यालय-पेझारी,
ता.अलिबाग जि.रायगड.

प्रास्ताविक:

आधुनिक भारतीय विचाराच्या जडणघडणीत डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा वाटा मोठा आणि महत्त्वपूर्ण आहे.देशातील ७० लाखाहून अधिक दलितांना समान मानवी प्रतिष्ठा मिळाली पाहिजे हा आग्रह त्यांच्या व्यक्तित्वाहून मूर्तिमंतपणे साकार झाला. त्यांच्यापूर्वी याच प्रकारचा आग्रह म.ज्योतिराव फुले यांच्या विचारातूनही आला होता. परंतु डॉ.आंबेडकर यांचे वैशिष्ट्ये असे की, त्यांनी हिंदू सामाजिक श्रेणीतील सर्वात कनिष्ठ अशा एका स्तरावर आपले लक्ष केंद्रित केले आणि त्यांच्या हक्कासाठी प्रस्थापितांविरुद्ध सर्वच पातळ्यांवर लढा दिला. अर्थशास्त्र,समाजशास्त्र, इतिहास या विषयांचा त्यांचा व्यासंग दांडगा होता. तसेच एक श्रेष्ठ न्यायपंडित, कुशल कायदेपंडित आणि धडाडीचे व बुद्धिमान राजकीय नेते म्हणूनही त्यांचा समाजामध्ये लौकिक होता. ते चांगले घटनातज्ज्ञही होते. या संदर्भातील त्यांच्या कुशाग्र बुद्धीची छाप भारतीय घटनेत आपणाला स्पष्टपणे जाणवते.

एकोणिसाव्या शतकातील भारतीय समाजाला परिवर्तनाचा मार्ग दाखविणारे व स्त्रियांची प्रगती हीच समाजाच्या प्रगतीचे मोजमाप आहे असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी सांगितले. खऱ्या अर्थाने हे स्त्रियांचे उद्धारकर्ते होते. भारतीय महिलांना आर्थिक व सामाजिक स्वातंत्र्याचा हक्क, वारसा हक्क, घटस्फोटाचा हक्क, पोटगी मागण्याचा हक्क, मतदानाचा हक्क, मातृत्व लाभ हक्क, महिला कामगारांना पगारी रजा हक्क यासारखे हक्क मिळावेत यासाठी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी संविधानामध्ये विविध तरतुदी केलेल्या आहेत. स्त्री शिकली तर संपूर्ण कुटुंबाची प्रगती होते म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्त्रियांनी शिक्षण घ्यावे याबाबतीत सतत प्रयत्नशील होते.

एकोणिसाव्या शतकाच्या आरंभीचे स्त्रीजीवन हे जीवन नसून फक्त जगणे होते. बाल विवाह, सती प्रथा विधवा विवाह, केशवपण, बहुपत्नीत्व, शिक्षणावरील निर्बंध इत्यादी प्रथांमुळे भारतीय स्त्रीचे जगणे विदारक झाले होते. या जवळपास निम्मी लोकसंख्या मौन धारण करून होती. परंतु याच काळात अनेक समाजसुधारक पुढे आले आणि त्यांनी समाजजीवन ढवळून काढले. त्यांत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव आपणास अग्रक्रमाने घ्यावे लागेल. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्यामते "भारतीय स्त्री ही समाजाची आधारशिला आहे" म्हणून बुद्धापासून सुरू झालेला स्त्रीमुक्तीचा लढा म. ज्योतिबा फुले नंतर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी गतिमान केला.

एकोणिसाव्या शतकातील स्त्रियांची स्थिती:

भारतातील समाज वर्णव्यवस्थेमुळे पोखरलेला तर होताच त्याच बरोबर उच्चवर्णीय स्त्रिया सुद्धा परंपरेच्या बंधनात अडकलेल्या होत्या. लहान वयात पित्याच्या, तरुणपणी, पतीच्या आणि वृद्धापकाळी मुलाच्या आधाराने तिला जगावे लागे.यासाठी धर्मशास्त्राचा आधार मानला जात होता. स्त्रियांची अवस्था

E-ISSN : 2348-7143
June-2022

त्यापेक्षा वेगळी नव्हती पित्याच्या मालमत्तेत तिला कसलाच हिस्सा नव्हता. यावेळी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी प्रगतीशील विचार मांडले. आणि स्त्री दास्याचा व अस्पृश्यतेचा पुरस्कार करणाऱ्या मनुस्मृतीचे २५ डिसेंबर १९२७ रोजी दहन केले. खऱ्या अर्थाने इथूनच स्त्रीमुक्तीच्या पर्वाची सुरुवात झाली. पुरुषाबरोबर स्त्रियांना समान हक्क, न्याय प्रतिष्ठा प्राप्त झाली पाहिजे, हा महत्त्वाचा विचार त्यांनी मांडला. 'निरक्षरता हा स्त्री शिक्षणातील सर्वात मोठा अडसर आहे'. असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे मत होते.

स्त्रीशिक्षणास प्राधान्य : -

महात्मा ज्योतिराव फुले यांना आदर्श मानणाऱ्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्त्री शिक्षणावर अधिक भर दिला. कारण एक पुरुष शिकला तर फक्त ती एकच व्यक्ती सुधारते परंतु जर का एक स्त्री शिकली तर संपूर्ण कुटुंब सुधारते, कुटुंबातून समाज आणि या समाजातून राष्ट्र सुधारेल हा दृष्टिकोन समोर ठेवूनच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी मिलिंद महाविद्यालयाची स्थापना केली. या महाविद्यालयात जास्त मुलींना प्राधान्य दिले. मुलींसाठी बस सेवा उपलब्ध करून दिली. या शैक्षणिक कार्याचा परिणाम म्हणूनच जाईबाई चौधरी या स्त्रीने १९२५ मध्ये संत चोखामेळा ही मुलींची शाळा सुरू केली. तर अंजनाबाई देशभ्रतार यांनी आपल्या पतीसोबत मुलींच्या वस्तीगृहाची धुरा सांभाळली. तसेच शांताबाई दानी यांनी प्रत्यक्ष राजकारणात भाग घेऊन स्त्रीशिक्षणाला गतिमान केले.

देशाच्या प्रगतीला अडसर ठरणाऱ्या लोकसंख्येला आळा बसावा स्त्रियांना कुटुंबात व समाजात मानाचे स्थान मिळावे ती घरात आनंदी व निरोगी, तिचे दौर्बल्य नष्ट व्हावे हे सांगणारे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर खऱ्या अर्थाने स्त्री मुक्ती चळवळीचे प्रेरकशक्ती ठरतात. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्त्रियांना शिकवा चेतवा संघर्ष करा हा कानमंत्र दिला. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर स्त्रियांना त्यांच्या सामर्थ्याची जाणीव करून देण्याबरोबरच त्यांना सन्मान शील यांचे महत्त्वही पटवून देतात.

भारतीय स्त्री ही कणखर आहे. कोणत्याही कामात पुरुषांच्या बरोबरीने ती काम करू शकते. परंपरेच्या नावाखाली तिला चिरडले गेले. तिचे शारीरिक, मानसिक शोषण, तिची पिळवणूक केली गेली. प्रत्येक क्षेत्रात तिला डावलले गेले. केवळ स्त्री म्हणून तिला नाकारले जात होते. अशा या स्त्रीजातीला न्याय मिळावा, त्यांचे हक्क त्यांना मिळावेत, त्यांची होणारी शारीरिक व मानसिक पिळवणूक थांबावी. यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी संसदेत हिंदू कोड बिल मांडले. यामध्ये स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीने सर्व क्षेत्रात समान हक्क मिळावा, वडीलोपार्जित मालमत्तेत मुला-मुलींना समान हक्क मिळावा. त्याचबरोबरच स्त्रियांना मतदानाचा अधिकार मिळावा, नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांसाठी प्रसूती रजा मिळावी असे अनेक मुद्दे या 'हिंदू कोड बिलात' दिले आहेत. स्त्रियांच्या हक्कासाठी होणाऱ्या अन्यायाला वाचा फोडण्यासाठी तसेच त्यांचे शोषण होऊ नये म्हणून डॉ.. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी पुढाकार घेतला होता. भारताच्या भावी राज्यघटनेत स्त्रियांचे मूलभूत हक्क यामध्ये कोणत्या गोष्टीचा समावेश करण्यात आला होता. याची माहिती आपणाला 'जनता, पाक्षिकात बघायला मिळते.पंजाबच्या श्रीमती सरलादेवी चौधरी आणि यांच्या अध्यक्षतेखाली 'अखिल बंगाल स्त्री परिषद"कलकत्ता येथे भरवण्यात आली होती. आणि त्यात हा ठराव पास करण्यात आला. या ठरावात समावेश केलेल्या स्त्रियांच्या हक्काच्या गोष्टी कोणत्या आहेत ते पुढीलप्रमाणे.

स्त्रीवर्गाचे मूलभूत हक्क

१) पती जिवंत असता त्याच्या संपत्तीवर पत्नीचा कायदेशीर अर्धा हक्क असणे व पतीच्या निधनानंतर त्याच्या मालमत्तेवर त्याच्या संतती प्रमाणे विधवेचाही कायदेशीर रित्या समान हक्क असणे.

२) आई बापाच्या भावाच्या अगर बहिणीच्या मालमत्तेवर मुलाच्या अगर भावांच्या बरोबरीने मुलींचा अगर बहिणींचा ही समान हक्क असणे.

३) मुलीला वारस होण्याचा हक्क दिला.

४) सर्व प्रकारच्या सरकारी खात्यात व बहुमानाच्या जागेवर पुरुषाप्रमाणे स्त्रियांनाही नेमणुकीचे व निवडणुकीचे समान हक्क असणे नागरिकत्वाची हक्क जबावदारी व निर्बंध याबाबतीतही स्त्री पुरुष हा भेद नसणे.

५) वेश्या व्यवसाय कुंटणखाने वगैरे अजिबात बेकायदेशीर ठरवून बंद करणे.

६) स्त्री मजुरांना पुरेसा पगार नियमित्तास काम शीलाला अगर नीतीला जेणेकरून धक्का पोहोचणार नाही अशा प्रकारचे काम व वातावरण म्हातारपण व आजारीपणाच्या अवस्थेत संरक्षणाची योग्य तरतूद व गरोदर व बाळंतपणात पुरेशी भर पगारी रजा.

७) बेकार स्थितीत स्त्रियांना उद्योग धंदा देण्याची सरकारने खास काळजी घेणे व व्यवस्था करणे.

८) मुलांना सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण देण्याची व्यवस्था.

९) स्त्रियांना उच्च शिक्षण देण्याची खास सोय करणे.

१०) ज्या शिक्षण संस्था तून मुला-मुलींना शिक्षण एकत्र देण्यात येत असे त्या संस्थातून व त्यांच्या कार्यकारी मंडळ आतून श्री शिक्षकांची व सभासदांची ठराविक प्रमाणात भरणा करण्याची कायदेशीर योजना असणे.

११) स्त्रियांना मतदानाचा सार्वत्रिक हक्क असणे.

अशाप्रकारे स्त्रियांच्या हक्क व संरक्षणासाठीचे ठराव पास करण्यात आले होते. विविध सामाजिक, राजकीय, धार्मिक, आर्थिक, स्त्रीविषयक विषयांची माहिती देणारे तसेच भारत देशात घडणाऱ्या घडामोडी वरील विचार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांनी आपल्या 'जनता' पाक्षिकात मांडलेले आहेत.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर अगदी लहान लहान गोष्टीत सुद्धा स्त्रियांच्या प्रगतीचा विचार करत असत. समाजाच्या प्रत्येक घटकातील स्त्रियांनी शिकावे उच्च वर्णीय स्त्रियांप्रमाणे विचार करावा, वागावे व दिसावे या मताचा ते पुरस्कार करीत असत. शिक्षणाची संधी सर्वांनाच असावी यां सर्वसमावेशक दृष्टिकोनातूनच ते स्त्री शिक्षणाचा आग्रह धरतात. स्त्री शिक्षणामुळेच नव्या समाजाची निर्मिती होऊ शकेल यावर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा विश्वास होता. मुलांच्या शिक्षणाबरोबरच मुलींच्याही शिक्षणासाठी धडपड केल्यास आपल्या समाजाची प्रगती झपाट्याने होईल असे त्यांना वाटत असे. स्त्रियांना शिक्षण उपलब्ध करून देणे म्हणजे एक प्रकारे त्यांचा सन्मान करण्यासारखे आहे. ते म्हणतात की, "उपासमारीने शरीराचे पोषण कमी झाल्यास माणूस हतबल होऊन तो अल्पायुषी होतो. तसेच शिक्षणाच्या अभावी तो निर्बुद्ध राहिल्यास जिवंतपणे तो दुसऱ्याचा गुलाम होतो". त्यामुळेच त्यांनी गुलामीतून स्त्रियांची मुक्तता करण्यासाठी स्त्रीशिक्षणाची आवश्यकता प्रतिपादन केली.

स्त्रियांचे जीवन फक्त घरापुरतेच मर्यादित नसावे त्या कौटुंबिक व्यवस्थेला सुयोग्य संस्कार देऊन नीट वळण लावू शकतात. म्हणून स्त्रियांना शिक्षण द्यावयास हवे असे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे मत होते. मूलत: स्त्रियांविषयी त्यांचा दृष्टिकोन उदारमतवादी होता. शिक्षणामुळे स्त्रियांचे बौद्धिक गुण विकसित होतील

E-ISSN : 2348-7143
June-2022

त्याकरिता स्त्रियांमध्ये शिक्षणाबाबत जागृती घडवावी असे ते आग्रहाने सांगतात. स्त्रियांनी वस्त्रे ,प्रावरणे व आभूषणे यापेक्षा शिक्षण व कलागुणांचा विकास करण्याकडे अधिक लक्ष द्यावे असे त्यांचे मत होते. भारतीय राज्यघटनेचे महत्त्वाचे काम सुद्धा समितीचे अध्यक्ष म्हणून त्यांनी केले. राज्यघटनेची एकूणच बांधणी ही स्वातंत्र्य, समता, बंधुता आणि न्याय या मूलतत्त्वावर आधारित आहे.

भारतीय राज्यघटनेने कायद्यापुढे स्त्री आणि पुरुष या सर्वांना समान संधी दिलेली आहे. घटनेच्या १५.३ कलमात स्त्रिया व बालके यांच्याकरिता विशेष तरतुद करण्यात आली आहे. याद्वारे स्त्रियांना मिळालेल्या समान संधीमुळे व अर्थार्जनामुळे स्वावलंबन येऊन स्त्रियांचे सक्षमीकरण घडून येईल असे आंबेडकरांचे मत होते. घटनेच्या ३९ व ४२ व्या कलमाने स्त्रियांना मानसिक, आर्थिक, शारीरिक विकासाची तरतूद करण्यात आली. कुटुंब नियोजनाच्या बाबतीत स्त्रियांचे आरोग्य व कुटुंबाचे योग्य नियोजन स्त्रियांशीच संबंधित असावे असे त्यांचे मत होते. भारतीय संविधानात स्त्रियांच्या सर्वांगीण विकासासाठी करण्यात आलेल्या विविध तरतुदी यातूनच डॉ.आंबेडकरांच्या स्त्रीविषयक उदारमतवादी व सुधारणावादी दृष्टिकोनाचा प्रत्यय येतो.

समारोप:

अशाप्रकारे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांनी स्त्रियांच्या शिक्षणावर अधिक भर दिला होता. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार सर्व जाती धर्मातील वर्गातील महिलांच्या प्रगतीतील व न्याय हक्काच्या मार्गातील अडथळे दूर करण्याचा प्रयत्न होता. त्यांनी लिंग, समानता, शिक्षण व स्वातंत्र्याची गरज यावर भर दिला. शिवाय महिलांना हितकारक अशा कायदेशीर तरतुदी करून त्यांना गुलामगिरीतून मुक्त करण्याचा त्यांचा प्रयत्न होता. महिलांना समान वागणूक आणि समान प्रतिष्ठा दिली तरच खऱ्या अर्थाने सर्व समाजाची प्रगती होईल आणि त्यासाठी 'शिका संघटित व्हा आणि संघर्ष करा' असा मूलमंत्र त्यांनी समाज आणि राष्ट्रहितासाठी दिला होता.

संदर्भ ग्रंथ सूची :

१) प्रदीप गायकवाड (संपा.) जनता The People, समता प्रकाशन नागपूर, प्रथमावृत्ती, १४ एप्रिल २००७.
२) धनंजय कीर – डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, पॉप्युलर प्रकाशन, १९६६.
३) ज्योती डोईफोडे – मूलभूत सामाजिक विचार, विद्या बुक्स पब्लिशर्स-औरंगाबाद, २००५.
४) गाठाळ. एस. एस – महाराष्ट्रातील समाजसुधारक, कैलास पब्लिकेशन औरंगाबाद २०१९.
५) रमेश ढोबळे – आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत,कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद २०१०.
६) अ. रा. कुलकर्णी – महाराष्ट्र समाज आणि संस्कृती, डायमंड प्रकाशन, पुणे, २००८.
७) हरी नरके – व इतर (संपा. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर लेखन आणि भाषणे, खंड २०, मुंबई २००५.